

‘मानापमानाच्या संगीत मैफल्सीत निरुपक पु. ल. देशपांडे, आणि तबलाची खाळेटे; शरद जांभेकर, वीणा सहस्रबुद्धे, प्रभाकर कारेकर, श्रुती सङ्डोलीकर, आशा खाडिलकर, हामोनियमपद्म गोविंदराव पटवर्धन व अशोक रानडे.

छाया- राजदत्त

‘राष्ट्रीय संगीत नाट्यकला केंद्र’

आणि “सुमंगल पश्चिमीग कंपनी” या दोन संस्थांनी मिळून नाट्याचार्य कृ. प्र. खाडिलकर यांनी लिहिलेल्या सं. ‘मानापमानाच्या नाटकातील काही निवडक पदांच्या गायनाचा एक कार्यक्रम गुरुवार दि. १३ मार्च रोजी “दादा यिहर” या भव्य सभागृहात आयोजित केलेला होता. कलावंत होते सर्वश्री प्रभाकर कारेकर, शरद जांभेकर, राजा काळे, केदार बोडस आणि अविनाश तावडे आणि या पुष्य कलावंतांबरोबर श्रीमती वीणा सहस्रबुद्धे, श्रीमती आशा खाडिलकर श्रीमती श्रुती सङ्डोलीकर आणि कृ. शुभांगी तावडे अशा आघाडीच्या गायिकाही होत्या. ठीक ७५ वर्षांपूर्वी म्हणजेच १२ मार्च १९११ या दिवशी या नाटकाचा प्रथम प्रयोग या मुंबईत व संप्र प्राणे झाला. केवळ त्याचासाठी या असत्र आपाचे झालेल्या कलाकृतीचा अमृतमहोत्सव साजार करण्यासाठीचा हे स्मरणपूर्वक केलेले आयोजन होते. (आयोजन हे केवळ गीतागायनापुरेच मर्यादित होते.) आणि या संपूर्ण कार्यक्रमाचे ‘निरुपक’ होते श्री. पु. ल. देशपांडे आणि श्री. अशोक रानडे.

काटेकोपणे नियोजित वेळेला सुरु केलेल्या या कार्यक्रमात एकूण २६ पदांचे गायन झाले. त्यामध्ये नंदी, एक वसंतोत्सवाचे गीत आणि शेवटचे भरतवाच्याचे पद या गीताचाही समावेश आहे. उरलेल्या २३ पदांपैकी १२ पदे ही धैर्यधराच्या तोंडी असलेली व ११ पदे ही भासिमीच्या तोंडी असलेली सादर करण्यात आली. नाटकाच्याच भाषेत बोलावॅचे झाल्यास स्टेजवर ही गीत सादर करण्यासाठी चार धैर्यधर वसलेले होते व तीन भासिमी बसलेल्या होत्या. या नाटकातील एकूण ५४ पदांपैकी सादर झालेल्या २६ पदांच्या ज्या मूळ सररचना आहेत त्याच्याशी अधिक अधिक प्रामाणिक गहण्याचा प्रयत्न या आयोजनात होता. आणि या आयोजकांच्या हेतुला उत्तम साथ कलावंतांनी निश्चितपणे दिली हे मान्यव करावे लागेल.

या कार्यक्रमात स्वतःच्या मोठेपणापेक्षा एकूणच कार्यक्रमाच्या मोठेपणासाठी कलावंत गात आहेत ही जीव ऐकंतानन झाली. सौ. वीणा सहस्रबुद्धे काय, सौ. आशा खाडिलकर काय किंवा सौ. श्रुती सङ्डोलीकर काय? या सर्व कलावंतांनी

अमृत महोत्सवी स्मरण

‘सं. मानापमानातील गीते

कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी आणि आयोजकांच्या कार्यक्रमामारील भावनेसाठी गायन केले. पुष्य कलावंतबाबतही नेमके हेच म्हणावे लागेल. आयोजकांच्या भावनेची कदर ‘निरुपक’ आणि कलावंत यांच्ये एड्डांचे एकलभूत सापरेलेली होती की प्रस्तुतीकरणात केवळ कृतज्ञोचेच भाव दिसत होते. निरुपकांनी शब्द, माध्यमातून हे साध्य केलेले होते, तर कलावंतांनी स्वरभूत्यातून रसिकांना ते दाखवून दिले.

नाटकातील अंकप्रामाणेच घेणेव केला तर हा नाट्यगीत गायन प्रवास अंक १ मध्यील ५, दोनमध्यील ८, तीनमध्यील ६,

दत्ता मारुलकर

चारमध्यील ४ आणि अंक ५ मध्यील ३ गीते अशाप्राणे अंकपद्धतीने सादर केली गेली. प्रेमाची, शौचाची आणि श्रीमंतीची ही कथा आणि त्या कथेचा होणाऱ्या गोड शेवट. असा हा नाट्यगीत गायनाचा प्रवास म्हणावा लागेल. ज्या ज्या रसिकांनी संगीत ‘मानापमानाच्या प्रयोगाचा आस्वाद आणि आनंद उपभोगला असेल त्याना प्रसंगापाठोपाठ प्रसंग उलगडत जाण्यातील पदावासून मिळणाऱ्या अनंद खचितच मिळाला असेल. अर्थात रसिकांच्या त्या काळातील मनःप्रवृत्तीची जाण ज्यांना आहे त्यांच्या लक्षात हे लगेच येईल. या गानप्रवासात मनाला खटकलेली गोष्ट म्हणजे गायनासाठी व तेही नाट्यगीत गायनासाठी आवश्यक असणारा स्वरभरणा कार्यक्रमात बराच कमी होत. नाट्यगीत गायन हे ऑर्गनवर ऐकताना जो आनंद मिळतो तो दोन दोन हामोनियम ठेवूनही मिळत नाही. तंबोरेही ठेवलेले नव्हते. त्यामुळे थोडेसे गालबोट या कार्यक्रमाला लागेल हे माय करावे लागेल कदाचित या सभागृहामुळेही काही बंधने आयोजकावर पडलेली असलीत. सभागृहामुळेही संवेदनक्षमता अधिक असल्यामुळेही ऑर्गन ठेवला नसावा. तंबो-याबाबतही असेच करण असावे. प्रत्येक कलावंताच्या

गायनाच्यावेळी तो लावणे, लावलेला उतरणे वरैरे वरैरे ही करणे असावीत पण याची आवश्यकता होती. हे निश्चित, कै. बालगार्थी याच्याबरोबर सारंगी साथ काणारे पै. कादरबक्ष खां याचेच नातु श्री. शांबीरखां हे सारंगीच्या साथांतो होते. मात्र सारंगीची साथ म्हणावी तरी अथवा स्वरभूत्यातून रसिकांना ते दाखवून दिले.

‘मानापमानातील ही पदे ऐकत असलानाच निरुपकांचे निरुपण ऐकत असलानाच रसिकांने भरभूत दाद दिली. हे गीत विलक्षण ठंगादर पद्धतीने त्यांनी सादर केले. टप्प्याच्या अंगाने जाणाऱ्या ह्या स्वररचनेला श्री. जांभेकर यांच्या उत्तम आणि पुरुषी आवाजाची रसिकांनी फिरुन एकदा मानापमान तारीफ केली. त्यांच्या “भाली चंद्र असे धरिला” या गीताता रसिकांनी भरभूत दाद दिली. हे गीत विलक्षण ठंगादर पद्धतीने त्यांनी सादर केले. टप्प्याच्या अंगाने जाणाऱ्या ह्या स्वररचनेला श्री. जांभेकर यांचे “प्रेमसेवा शरण” हे पद छान झाले. सौ. वीणा सहस्रबुद्धे यांनी आत्मविश्वास, स्वरावरील ताजा या गोर्टीना रसिकांनी दाद दिलेली होती.

श्री. गोविंदराव पटवर्धन आणि डॉ. ओक यांनी हामोनियमाची साथ उत्तमच केली. तबला साथीसाठी श्री. शेखर खाळेबे हे होते त्यांनी कार्यक्रम कुठे पढू दिला नाही. सारंगीला श्री. शब्दीरखां होते.

एक जाणीवपूर्वक केलेले स्मरण म्हणून या कार्यक्रमाची नोंद व्यावी.